

УДК 336.71

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ТА КОНТРОЛЬ РИЗИКІВ БАНКУ

Максимова Є.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Запропоновано використання системного підходу в управлінні ризиками банку. У статті сформована система управління ризиками банку, яка представляє собою дію суб'єкта (банку) на об'єкт – функціональні процеси в системі. На «вході» надходить внутрішньобанківська інформація, на «виході» отримується результат управління ризиками, метою якого є оптимізація витрат та забезпечення ефективної діяльності банку. Побудовано узагальнюючий інтегральний показник ефективності системи внутрішнього контролю існуючих ризиків банку з використанням таксономічного аналізу. Визначено вплив факторів середовища на рівень управління ризиками банку. Обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення системи управління ризиками банку.

Ключові слова: банківські ризики, система управління ризиками, система внутрішнього контролю, таксономічний показник розвитку, кореляційно-регресійна модель, банк.

Постановка проблеми. Важливість створення та функціонування дієвої системи управління ризиками у світлі сучасних кризових явищ у фінансовій сфері та ускладнення банківських продуктів не потребує особливого обґрунтування. Адже відсутність ефективної системи управління ризиками може в результаті гарантувати банку виникнення значних проблем. Водночас, у якості основної стратегічної мети лише 24,4% банків України визначають підвищення якості управління ризиками. В сучасних кризових умовах подальше ігнорування менеджментом банків даного завдання є неможливим, тому до-

цільним є розгляд систем управління та контролю ризиками банків, виявлення факторів, що впливають на їх ефективність з метою нівелювання існуючих загроз та посилення конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Детальному вивченню проблем управління ризиками банку присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Т. Васильєвої [8], А. Гайдаржійської [1], Г. Дімітріаді [2], А. Єпіфанова [8], Л. Матлаги [4], Н. Швець [9] тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження наукових праць цих та інших вчених дозволяє акцентувати ува-

гу на неоднозначності деяких аспектів щодо питань управління банківськими ризиками, одним з яких є відсутність єдиного та концептуального підходу до формування системи управління ризиками банку.

Мета статті. Основною метою даної статті є розробка системи управління ризиками банку та визначення її доцільності.

Виклад основного матеріалу. Сутність поняття «управління ризиками банку» поєднує у собі такі категорії як «управління» та «ризик банку» (або «банківський ризик»). Детальне дослідження наукових напрацювань щодо визначення сутності банківського ризику вказує на те, що більшість вчених акцентують увагу на його фінансовому характері, розуміючи під ним: ймовірність недоотримання доходів; загрозу втрат; ймовірність отримання як збитків, так і прибутку; невизначенність результату діяльності банку. З огляду на таку багатогранність сутності категорії «банківський ризик», виділяється й декілька підходів до інтерпретації поняття «управління банківськими ризиками»: як економічне явище, як система управління, як галузь наукових знань, як управлінський процес, як орган управління, як мистецтво управління.

Враховуючи необхідність формулювання та вирішення принципово нових і пріоритетних для українських банків задач, що пов'язані зі змістовним збільшенням рівня ризиків у їх роботі, доцільним є використання системного підходу в управлінні ризиками. Він поєднує всі важливі основи зазначеної проблеми за рахунок гарантування здійснення його стратегічних завдань щодо розвитку суб'єкта діяльності як короткострокової перспективі, так і довгостроковій. При цьому, управління банківськими ризиками здійснюється за двома основними напрямками [1]:

1) реалізація превентивних заходів управління ризиком, спрямованих на попереднє виявлен-

ня ризику та організація заходів, спрямованих на усунення причин ризику;

2) реалізація заходів, спрямованих на усунення наслідків реалізованих ризиків.

З позиції системного підходу управління банківськими ризиками представляє собою дію суб'єкта (банку) на об'єкт – процеси у системі. Об'єкт являє собою «чорну скриньку», що на «вході» отримує внутрішньобанківську інформацію. «Чорна скринька» – процеси у системі, які мають безпосередній зв'язок з підсистемами стратегічного управління банком. На «виході» з «чорної скриньки» отримується результат управління ризиками, метою якого є оптимізація втрат та забезпечення ефективної діяльності банку. Крім того, між «входом» та «виходом» існує зворотній зв'язок, який дозволяє апарату управління оцінювати якість усіх компонентів об'єкта (рис. 1). Для забезпечення високої якості «виходу», тобто досягнення високого результату управління ризиками спочатку необхідно забезпечити високу якість «входу», а потім високу якість кожного з процесів та компетенцій керівництва.

Об'єктом управління (керованою підсистемою) є певний процес у банківській установі, який передбачає реалізацію таких етапів, як ідентифікація, вимірювання, контроль і моніторинг ризику. Суб'єктом управління є відповідальні особи або певна група осіб у рамках конкретного підрозділу, на яких покладено функції вимірювання існуючих відхилень ризику від бажаних значень та які реалізують управлінські дії за допомогою відповідного інструментарію з метою стабілізації та вдосконалення стану об'єкта управління.

Суб'єкти управління банківськими ризиками залежать від розмірів і структури банку. Але спільним для всіх банків є те, що до їх числа можна віднести [8]:

керівництво банку, що відповідає за стратегію і тактику банку, яка спрямована на зростання прибутку при допустимому рівні ризиків;

комітети, які приймають рішення про ступінь певних видів фундаментальних ризиків, які може прийняти на себе банк;

підрозділ банку, що займається плануванням його діяльності;

функціональні підрозділи, що відповідають за комерційні ризики, пов'язані з напрямками діяльності цих підрозділів; аналітичні підрозділи, що надають інформацію для прийняття рішень з банківських ризиків;

служби внутрішнього аудиту та контролю, що сприяють мінімізації операційних ризиків і виявленню критичних показників, що сигналізують про можливість виникнення ризикової ситуації;

юридичний відділ, який контролює правові ризики.

Основна мета управління банківськими ризиками полягає в сприянні підвищення вартості власного капіталу банку з одночасним забезпеченням досягнення цілей його клієнтів і контрагентів, керівників, працівників, органів банківського нагляду, міжнародних

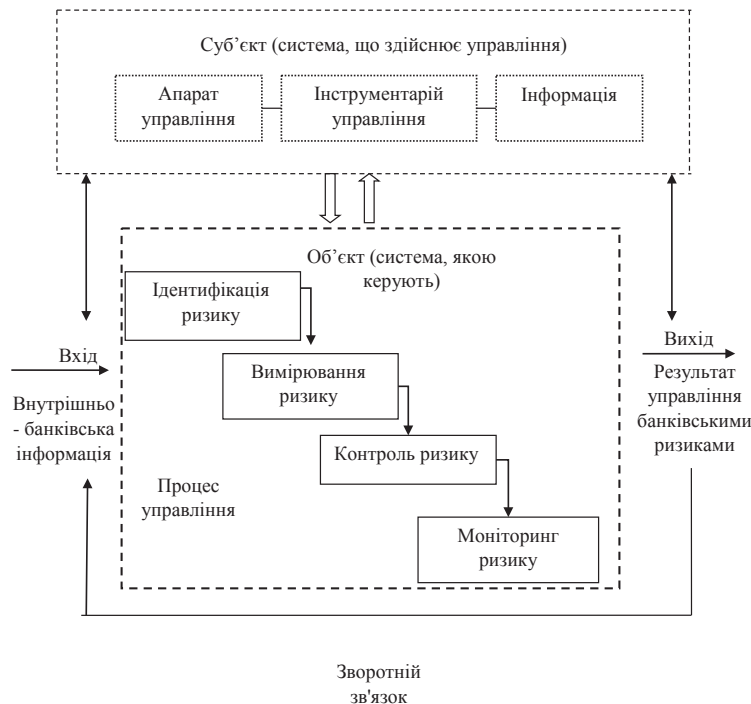

Рис. 1. Система управління ризиками банку

Джерело: розроблено автором

рейтингових агенств, інвесторів, кредиторів. Відповідно до поставленої мети можна виокремити основні завдання управління ризиками:

проведення кількісної та якісної оцінки ризиків банку на основі визначених показників;

розробка методик оцінки та аналізу ризиків; ідентифікація і моніторинг порушення лімітів; аналіз можливих сценаріїв;

загальний опис ризикових позицій банку;

надання рекомендацій іншим підрозділам банку щодо тактики роботи з виявленими ризиками [1; 4].

Необхідно зазначити, що згідно з нормативними документами Національного банку України управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [5]. При цьому не малу роль відіграє існуюча система внутрішнього контролю банку, яка тісно взаємопов'язана з системою управління ризиками. Враховуючи це, було вирішено проаналізувати ефективність системи внутрішнього контролю банку. В якості статистичного інструменту обрано таксономічний аналіз, який дозволяє зменшити існуючу інформаційну базу щодо функціонування системи внутрішнього контролю в єдину кількісну характеристику, тобто побудувати узагальнюючий інтегральний показник ефективності системи внутрішнього контролю існуючих ризиків банку.

Сутність таксономічного показника рівня розвитку полягає в його здатності оцінити середній рівень значення ознак, що характеризують досліджуване явище, у певний період часу. Детальний опис поетапності побудови таксономічного показника розвитку представлений у праці В. Плюти [7]. Як відомо, значення коефіцієнта таксономії інтерпретується наступним чином: чим ближчим є значення коефіцієнту таксономії до 1, тим вище рівень розвитку досліджуваного процесу.

Показники оцінки системи внутрішнього контролю ризиків банку та їх розподіл на показники-стимулятори та показники-дестимулятори подано в табл. 1.

Слід зазначити, що показниками стимуляторів є ті показники, зростання значень яких відповідає покращенню рівня розвитку об'єкту, дестимуляторами – показники, що негативно впливають на рівень розвитку об'єкту. Згідно із проведенням розподіленням ознак на стимулятори та дестимулятори, було отримано вектор-еталон, яким буде штучний досліджуваний період з ідеальними параметрами. В нашому випадку всі показники, окрім плинності кадрів, втрат робочого часу та коефіцієнту фінансового важеля, є показниками-стимуляторами, тому їх максимальне значення буде точкою еталону.

Для оцінки рівня ефективності системи внутрішнього контролю ризиків було обрано ПАТ «Укрсиббанк» як один з провідних та економічно стійких банків в Україні. Після проведення розрахунків щодо визначення середнього значення ознаки та розрахунку стандартизованих значень матриці за методикою В. Плюти [7], було отримано таблицю стандартизованих значень (побудованої за даними офіційного сайту ПАТ «Укрсиббанк» за період 2012–2014 рр.).

Таблиця 1

Розподіл ознак на стимулятори та дестимулятори

№ п/п	Показники	Група
1	Коефіцієнт плинності кадрів, %	Дестимулятор
2	Рентабельність діяльності, %	Стимулятор
3	Коефіцієнт надійності банку, %	Стимулятор
4	Продуктивність праці, тис. грн.	Стимулятор
5	Втрати робочого часу, %	Дестимулятор
6	Норматив адекватності регулятивного капіталу, %	Стимулятор
7	Коефіцієнт фінансового важеля, %	Дестимулятор
8	Норматив миттєвої ліквідності, %	Стимулятор
9	Норматив загальної ліквідності, %	Стимулятор
10	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу, %	Стимулятор
11	Чиста процентна маржа, %	Стимулятор
12	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами, %	Стимулятор

Джерело: розроблено автором

Далі на основі визначення середньої відстані між спостереженнями, відстані між окремими спостереженнями та точкою еталону, розрахунку стандартного відхилення від середньої відстані, було розраховано таксономічний коефіцієнт розвитку. Результати представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Інтегральний показник рівня ефективності системи внутрішнього контролю ризиків ПАТ «Укрсиббанк»

Період	ІІ рівня ефективності системи внутрішнього контролю банку	Період	ІІ рівня ефективності системи внутрішнього контролю банку
1 кв. 2012	0,328	3 кв. 2013	0,460
2 кв. 2012	0,252	4 кв. 2013	0,524
3 кв. 2012	0,285	1 кв. 2014	0,415
4 кв. 2012	0,346	2 кв. 2014	0,287
1 кв. 2013	0,360	3 кв. 2014	0,085
2 кв. 2013	0,368	4 кв. 2014	0,031

Джерело: розроблено автором за даними [6]

За отриманими результатами можна дати інтегральну оцінку рівня ефективності системи внутрішнього контролю за відповідний період за досліджуваними складовими. Такий інтегральний показник здатний показати періоди, коли банк мав найвищий рівень ефективності внутрішнього контролю. Як видно з проведеного аналізу, протягом 2013 року та першого кварталу 2014 р. ПАТ «Укрсиббанк» мав найбільш ефективну систему внутрішнього контролю ризиків, але починаючи з 2-го кварталу 2014 року ефективність знижується. Така тенденція підтверджує необхідність удосконалення системи управління ризиками в банку.

З метою визначення пріоритетних напрямів підвищення ефективності управління ризиками банків було проведено кореляційно-регресійний аналіз для ПАТ «Укрсиббанк» за даними

2012-2014 рр., який дозволить встановити ступень залежності рівня функціонування системи управління ризиками банку від певних факторів. Для побудови кореляційно-регресійної моделі було розглянуто вплив на інтегральний коефіцієнт функціонування системи управління ризиками (y) набору факторів: зобов'язання, що пов'язані з кредитуванням (x_1); максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (x_2); великі кредитні ризики (x_3); максимальний сукупний розмір кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (x_4); кредитні операції, що класифіковані за 1 категорією якості (x_5); кредитні операції, що класифіковані за 2 категорією якості (x_6); кредитні операції, що класифіковані за 3 категорією якості (x_7); кредитні операції, що класифіковані за 4 категорією якості (x_8); кредитні операції, що класифіковані за 5 категорією якості (x_9). Необхідно зазначити, що під класифікацією кредитних операцій розуміється оцінка рівня ризику за кожною кредитною операцією з урахуванням фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та рівня забезпечення кредитної операції. У результаті аналізу було отримано наступне рівняння залежності для ПАТ «Укрсиббанк»:

$$y = -1,2823 + 1,22x_1 + 0,407x_2 - 0,61x_3 - 0,85x_4 + 0,764x_5 + 0,559x_6 + 1,37x_7 - 3,00x_8 + 0,904x_9, (1)$$

Результати регресійного аналізу наступні: коефіцієнт множинної кореляції становить 0,89, коефіцієнт детермінації – 0,79, тобто 79% мінливості величини Y визначається мінливістю факторів, що включені в модель. Основні характеристики даної моделі свідчать про адекватність та значимість побудованої моделі [3]. Як видно із рівняння кореляційно-регресійної моделі, при збільшенні обсягу кредитних операцій, що класифіковані за 1 категорією, на 1 тис. грн. рівень функціонування системи управління ризиками банку, при незмінності інших факторів моделі, зростає у 0,764 рази. При збільшенні відсотку великих кредитних ризиків, рівень функціонування системи управління ризиками ПАТ «Укрсиббанк» знижується на 61%. Це свідчить про необхідність проводити більш якісні кредит-

ні операції. При зростанні кредитних операцій, що класифіковані за 2 категорією якості, рівень функціонування системи управління ризиками банку зростає на 55,9%.

Висновки і пропозиції. Отже, для забезпечення стабільного та ефективного функціонування системи управління ризиками ПАТ «Укрсиббанк» необхідно проводити політику зменшення великих кредитних ризиків, максимального сукупного розміру кредитів, гарантій, наданих інсайдерам, та кредитних операцій, що класифіковані за 4-ю категорією якості. Також необхідним є забезпечення зростання зобов'язань, що пов'язані з кредитуванням, та кредитних операцій, що класифіковані за 1-ю категорією якості. Окрім цього, важливо зауважити, що для мінімізації кредитного ризику слід використовувати такі інструменти, як лімітування, використання процентної ставки, страхування, використання штафів, пені. Стосовно валютного ризику, необхідним є дотримання лімітів валютної позиції та нормативів, що встановлені НБУ. Також управління валютними ризиками варто здійснювати за допомогою методу валютних застережень та методу форвардних операцій. Пріоритетом в управлінні відсотковим ризиком є його утримання в прийнятних межах. Задля управління ризиком ліквідності банку необхідним є здійснення аналізу стану міжбанківського ринку України, ресурсної бази банку, структури і динаміки балансу тощо.

Було сформовано та розглянуто систему управління ризиками банку, а також виокремлено показники оцінки системи внутрішнього контролю банку. Для оцінки рівня ефективності системи внутрішнього контролю ризиків було обрано ПАТ «Укрсиббанк» як один з провідних та економічно стійких банків в Україні. Протягом 2013 року та першого кварталу 2014 р. ПАТ «Укрсиббанк» мав найбільш ефективну систему внутрішнього контролю ризиків, але починаючи з 2-го кварталу 2014 року ефективність знижується. При збільшенні відсотку великих кредитних ризиків, рівень функціонування системи управління ризиками ПАТ «Укрсиббанк» знижується на 61%. Така тенденція підтверджує необхідність удосконалення системи управління ризиками в банку.

Список літератури:

1. Гайдаржийська О. М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком / О. М. Гайдаржийська, О. Г. Чернікова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – № 38. – С. 47-50.
2. Димитриади Г. Г. Риски управления банком / Г. Г. Димитриади. – СПб.: ЛКИ, 2010. – 240 с.
3. Куприенко Н. В. Статистические методы изучения связей. Корреляционно-регрессионный анализ / Н. В. Куприенко, О. А. Пономарева, Д. В. Тихонов. СПб.: Изд-во политехн. ун-та, 2008. – 118 с.
4. Матлага Л. О. Проблеми управління основними видами ризиків у процесі формування банківського капіталу / Матлага Л. О. // Всеукраїнський науково-виробничий журнал: Інноваційна економіка. – 2011. – С. 258-264.
5. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf
6. Офіційний сайт ПАТ «Укрсиббанк». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrsibbank.com>
7. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях / В. Плюта; пер. с польск. В. В. Иванова. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
8. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 283 с.
9. Швець Н. Р. Удосконалення систем управління банківськими ризиками у світлі посилення глобалізації та кризових явищ у світі / Н. Р. Швець // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 433-445.

Максимова Е.В.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ И КОНТРОЛЬ РИСКОВ БАНКА

Аннотация

Предложено использование системного подхода в управлении рисками банка. В статье сформирована система управления рисками банка, которая представляет собой действие субъекта (банка) на объект – функциональные процессы в системе. На «входе» поступает внутрибанковская информация, на «выходе» получается результат управления рисками, целью которого является оптимизация потерь и обеспечение эффективной деятельности банка. Построен обобщающий интегральный показатель эффективности системы внутреннего контроля существующих рисков банка с использованием таксономического анализа. Определено влияние факторов среды на уровень управления рисками банка. Обновлены приоритетные направления совершенствования системы управления рисками банка.

Ключевые слова: банковские риски, система управления рисками, система внутреннего контроля, таксономический показатель развития, корреляционно-регрессионная модель, банк.

Maksymova Y.V.

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

MANAGEMENT SYSTEM AND CONTROL OF RISKS OF THE BANK

Summary

It was suggested to use a systematic approach to risk management of the bank. In this article has formed a system of risk management of the bank, which is the subject of the action (the bank) to an object – functional processes in the system. At the «input» enters intrabank information, on the «output» we get a result of risk management, that aims to optimize the losses and ensure effective activity of the bank. It was built summarizing integral indicator of the effectiveness of internal control of the risks of the bank using taxonomic analysis. There was determined the effect of environmental factors on the level of risk management of the bank. Either there was grounded priority areas of improving the risk management system of the bank.

Keywords: bank risks, the risk management system, internal control system, the taxonomic indicator of development, correlation and regression model, the bank.